

Visual Literacy and Basic Design Teaching in the Visual Arts Education

Reyhan YÜKSEL GEMALMAYAN ¹

¹ Gazi University, Education Faculty, Teknikokullar/Ankara/TURKEY

E-mail: rgemalmayan@gazi.edu.tr

Abstract

This paper examines the concept of visual literacy and its relation with visual arts education. Changing values as a result of visual culture-environment relations had impact on visual arts curriculum, visual literacy and basic design education. Discusses training of and artists and visual arts teachers from the visual literacy perspective. Role of a primary school Visual Arts Course (VAC) teacher is explained in improving visual literacy of the public, and the responsibilities are questioned. The way the visual literacy education should be and the reason why a 21st century teacher must be visually literate are explained and some suggestions are made on the issue.

Keywords: Visual arts; visual literacy; basic design; visual arts education.

Extended Summary

Purpose

Priority in an effective art education is the effective acquisition of visual language. Use of the terms 'visual arts' and 'visual literacy' is gaining popularity in the literature. Improved and become prominent by technological advancements, the field of graphic arts highlighted the 'visual literacy' concept with its importance in digital arts and advertising sector. Visual arts education is the main field in the instruction of visual literacy. Thus, visual arts teachers are primarily responsible in acquisition of visual literacy of the society. Being a literate of visual language is a noteworthy qualification of men of the digital era. In this research, while creating awareness on the extent of the society's visual literacy and how the field is affected from current developments, it is aimed to make constructive suggestions on the restructuring of the undergraduate curriculum of the visual arts education.

Method

This research is grounded on a descriptive survey model. As the first step of the research, a brief literature review performed on Visual Literacy concept, Visual Arts Course curriculum, problems of visual arts teachers and basic design education in visual arts education presented the current situation. In order to be able to illuminate the predicted cause-effect relationships, visual arts course curriculum and Art Education undergraduate curriculum were examined from the visual language education perspective. Acquired data has revealed that teachers should improve visual literacy skills and the quality of the visual language education should be enhanced.

Results

Main components of the Basic Design education are same as the visual language. Visual components are the concepts of visual perception, visual thinking, visual hierarchy, visual functionality, visual culture and their details. However, Basic Design course curriculum has not been touched for 57 years and thus fails to meet intended standards. Teachers of visual arts course complain about various problems they encounter on visual language education. This is because the mission of the educators of visual arts has not been distinguished thoroughly from the mission of faculties training artists. Restructuring of arts teacher training education faculties and their curriculums with the mission of improving visual literacy skills of the society has not yet given emphasis on.

Discussion

Basic Design Education is an interconnector between different disciplines and not only components and principles of art should be included in its curriculum, but also creative expression opportunities should find a chance to be experienced with a variety of equipment. Basic Design course curriculum has been the same for 57 years for both education faculties where art teachers are trained and fine arts faculties where artists are trained. Moreover, the same curriculum was copy-pasted to the fine arts high school curriculum when they first established and this caused a repetition of courses for those students who completed an arts high school and started undergraduate courses in the arts education faculties. Most of the teachers of visual arts do not consider themselves adequate in teaching visual language. Visual arts are the main field in the instruction of visual language. However, since teacher training and artist training programs are perceived to be the same, the society's visual language education is neglected. Because of an insufficient education of visual language, Ministry of National Education has added 'Media Literacy' course in to the curriculum and 'Visual Reading and Presentation' learning domain in to the Turkish language curriculum. Since the very first course by which the society can learn visual language is the visual Arts course, the situation gives birth to the problem.

Conclusion

21st century is the age of the digital era and the visual literacy concepts. Contemporary age brought the graphic arts and visual literacy concepts forward with the advancements in technology. This situation revealed that some of the arts educators need to comprehend the footprints of the concept of visual literacy and position their own field of study in the very extent. It has become a necessity to restructure the programs of arts education in order to qualify them with required skills to be able to teach visual language to the children of the digital age. Visual arts course is the very first chance of the public in learning visual language and improving visual thinking skills. Conceptual and visual thinking skills of an individual improve the transferring competencies and include perceptions within sociological, psychological and philosophical parameters. Paivio defines two coding systems in the memory, one being concepts depot and the other visions depot. There is a strict transitivity between conceptual and visual thinking styles in learning which provides transfer skills in solution oriented thinking process. Presentation of visuals and concepts simultaneously in education and instruction procures transitivity in conceptual and visual skills. This situation is called *dual coding*

model (San,1985; Ülgen, 2001; Mayer and Sims, 1994. As cited in: Alpan, 2008). There is an important role of commercial graphic arts education in the education of the public's visual literacy. It is because graphic designers work both as an artist and a graphic design specialist. When working as a graphic designer, she designs visual advertisements, banners and posters of movies, plays and exhibitions. They prepare announcements of institutions and companies on billboards. Every detail of a packaging in a store; its size, shape, color, material and design is designed by a graphic artist. At this point, common point of both artistic and commercial design is its reflection of the Basic Design (Basic Art Education) discipline. Basic Design principles and components must be in use in a text to ensure content integrity. It is obvious that conceptual messages of visuals presented for consumption are higher than those presented in artwork. However, visuals of the digital age have effected expression of a concept or a visual in art in the design formation context. Thus, individuals who have learned visual language to be able to read visuals presented for public will also be able to read visuals presented as art.

Görsel Sanatlar Eğitiminde Görsel Okuryazarlık ve Temel Tasarım Öğretimi

Reyhan Yüksel Gemalmayan ¹

¹ Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Teknikokullar/Ankara/TÜRKİYE

E-mail: rgemalmayan@gazi.edu.tr

Öz

Bu çalışmada, teknolojik alandaki dönüşümlerin bir sonucu olarak görsel okuryazarlık kavramı üzerinde durulmuştur. Görsel kültür-çevre ilişkileri sonucu değişen değerler, görsel sanatlar eğitimi, görsel okuryazarlık ve temel tasarım eğitimi açısından irdelenmiştir. Görsel sanatlar öğretmen eğitimi ve sanatçı eğitimi görsel okuryazarlık yönüyle tartışılmıştır. İlköğretim Görsel Sanatlar Dersi öğretmenin toplumdaki görsel okuryazarlık düzeyindeki rolü anlatılmıştır. Görsel sanatlar öğretmenlerinin yaşadığı sorunlar sorgulanmıştır. 21.yy öğretmenin neden görsel okuryazar olması gerektiği bilimsel veriler yönünde açıklanmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Görsel sanatlar; görsel okuryazarlık; temel tasarım; görsel sanatlar eğitimi.

Giriş

Avrupa ve Amerikada 20.yy ortalarında görülen sanat akımları ve gelişen teknoloji sonucu imge ön plana çıkmıştır. Batı sanatı tarihinde 1960'larda görülen imge-görsel dil ilişkisi; görsel algı ve görsel düşünme biçimleri; felsefe, psikoloji, dilbilimsel çözümler, sanat kuramları, siyasi gelişmeler, geleneksel sanata karşıt gelişen sanat akımları ile bunu takip eden yönelimler ve görsel kültür-çevre ilişkileri sonucu değer yargıları değişmiş, geleneksel yapı bozulmuştur.

Değer kavramı Latince "kıymetli olmak" veya "güçlü olmak" anlamından türetilmiştir (Bilgin, 1995). Her alanda değer kavramı toplumsal açıdan o alandakilerce kabul gören, olumluluk ifade eden bir ölçektir. Yaşadığımız çağda internet önemli bir değer olmuştur. TV-video, tele iletişim bilgisayar sistemleri ile World Wide Web servisleri ile bilginin hızlı akışı, değişimi sağlarken (Erkan, 1998), dünyamız yoğun görsel imgelerle kuşatılmıştır. İmgenin televizyon ve bilgisayar sanatlarındaki kullanımı sonucu yeni bir değer yüklenmesiyle görsel okuryazarlık kavramı oluşmuştur. Genel tanımıyla görsel okuryazarlık bir imgenin, iletilmek istenen mesaja göre oluşturulup düzenlenmesi ve sunulan mesajın okunması-yorumlanmasıdır. Çağımız insanı, tüketim toplumunu oluşturmaktadır: Tüketim ürünlerinin ve tüketim hizmetlerinin getirisi olan, tanıtım görsellerini yoğun olarak tüketmekte, ekranda beliren görseller üzerinden yaşamını planlamaktadır. Bu durumda görsel dilin okunması bu çağın insanı için bir zorunluluk olmuştur.

Yöntem

Çalışmada tarama modeli esas alınmıştır. Öncel olarak Görsel Okuryazarlık kavramı, Görsel Sanatlar Dersi öğretim programı, Görsel Sanatlar öğretmenlerinin sorunları, görsel sanatlar eğitiminde Temel Tasarım eğitimi üzerine alan yazın incelemesi yapılmış, mevcut durum tanımlanmıştır. Tahmin edilen neden-sonuç ilişkilerini aydınlatılabilmek amacıyla Milli Eğitim Görsel Sanatlar Dersi öğretim programı ve Resim-iş Öğretmenliği lisans programları görsel dil eğitimi yönüyle incelenmiştir. Elde edilen veriler, öğretmenlerin görsel okuryazarlık becerisini geliştirmeleri ve nitelikli bir görsel dil eğitimi verilmesi yönünde değerlendirilmiştir.

Görsel Okuryazarlık

Görsel okuma, kavramını ilk kez 1968 yılında, John Debes kullanmıştır. 1969'da New York'ta Uluslararası Görsel Okuryazarlık Derneği-IVLA (International Visual Literacy Association)- Debes ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Dernek tarafından kavramın kabul edilen genel tanımı şöyledir: *Görsel okuryazarlık bir imgenin, iletilmek istenen mesaja göre oluşturulup düzenlenmesi ve sunulan mesajın okunması-yorumlanmasıdır. Görsel okuryazarlık, görme tüm duyuşsal deneyimlerle bütünleşebildiğinde; ancak bu bütünleşebilen görme becerisi temel alındığında gerek çevrede doğal olarak, gerekse insan yapımı olarak görünenleri –eylemler, nesnelere, semboller-sınıflayabilme ve yorumlayabilme yeterlidir* (IVLA, 2011). Wileman'da (1993) *görsel okuryazarlığı*, resim tabanlı görüntülerde sunulan bilgiyi okuyabilme, anlayabilme; görsel düşünmeyi ise bilgiyi iletmek üzere resimleme, görsel biçime dönüştürme olarak tanımlamıştır. Kavram üzerine zamanla çalışmalar yapılmış; yeni tanımlar bazen dar, bazen komplike yaklaşımlar içermiştir. Görsel okuryazarlığın yazı dilindeki gibi bir söz dizimi olduğu, imge temelli bir yaklaşımla okunması gerektiği düşünülmüştür (Robertson, 2007). Yazılı veya görsel görüntüler karşısındaki birey, okur olarak adlandırılmıştır. 1970'lerde görsel okuryazarlığın temel bileşenleri -görsel dil, görsel algı, görsel öğrenme, görsel düşünme, görsel iletişim-, sinema ve televizyondaki görsellerin okunması yönünde alan yazında yer bulmuştur (Lester, 2000). Sayılan temel bileşenler, görsel sanatlar eğitimi alanının bileşenleridir: Görsel dilin abecesi, imgedir. Görsel algı, imge tabanlıdır. Görsel öğrenme ve görsel düşünme süreçleri, görsel iletilerin sanatın elemanları ve ilkeleri bağlamında tasarlandığı, sunulduğu, okunduğu, uzun soluklu çalışıldığı alan görsel sanatlardır. Dolayısıyla Lester'in tanımında görsel okuryazarlık kavramının öğrenileceği temel alanın, görsel sanatlar alanı olduğu görülmektedir.

1980'lerde ise sözel dil ve görsel dilin bilgi edinimine ilişkin teorik araştırmalar yapılmıştır. 1990'larda kavram, öğretim kuramlarında irdelenmiştir (Mayer, Steinhoff, Bower&Mars, 1995). 2000'li yıllarda ise görsel okuryazarlık çağa damgasını vurmuştur: Tüm kurumların web sayfaları, on-line yayıncılık, elektronik kütüphaneler, sosyal paylaşım siteleri kurulmuş ve sınırsız bilgi akışı sonucu, görsel okuryazarlık kavramı, ülkemiz eğitim programlarında da gerekli olduğunu göstermiştir: MEB tarafından 2005–2006 eğitim-öğretim yılında ilköğretim 1-5. sınıfların Türkçe öğretim programlarına, "*Görsel Okuma ve Görsel Sunu*" ismiyle yeni bir öğrenme alanı eklenmiştir. Bu öğrenme alanının, uygulamada başarılı olması koşuluyla öğrencileri 21. yüzyılın imgelerle çevrili yaşamına daha iyi hazırlayacağı beklenmektedir. İlköğretim ikinci kademe 6-8. sınıfların programlarına, seçmeli olan "*Medya Okuryazarlığı*" dersi

eklenmiştir. Bu dersle öğrencilerden eleştirel olarak medyayı okuyabilme, gerçekte kurguyu ayırt edebilmeleri becerileri beklenmektedir. 30 yıl önce ABD ve birçok Avrupa ülkesinde, “Medya Okuryazarlığı” dersi bazı ülkelerin eğitim programlarında ders adıyla, bazı ülkelerde ise alan öğretimi olarak farklı derslerin ünitelerinde yer almış; Resim-iş öğretmenliği dersleri kaldırılmış yerine Görsel Sanatlar Eğitimi konmuştur (MEB, 2007).

2005 yılından önce ülkemiz ilköğretim programlarında adı *Resim-iş Eğitimi* olan ders kaldırılmış, yerine MEB Talim Terbiye Kurulu tarafından, 2005-2006 Eğitim-Öğretim yılından itibaren *Görsel Sanatlar Dersi* tanımlanmıştır. Dersin resim yaptırmanın ötesinde çok alanlı görsel sanatlar eğitimi olduğunu vurgulayan içeriği üç öğrenme alanıyla tanımlanmıştır:

1.Görsel Sanatlarda Biçimlendirme: Sanat eserini *-görsel kompozisyonu-* düzenleyen elemanlar, ilkeler.

2.Görsel Sanat Kültürü: Sanat Eleştirisi, Sanat Tarihi ve Estetik.

3.Müze Bilinci.

Görsel sanatlar dersine resim öğretmenlerinin yaklaşımı: Üç öğrenme alanı ilköğretim programlarında yürürlüğe girdikten bir yıl sonra 2006-2007 öğretim yılında Resim-iş Öğretmenliği Lisans Programında, değişiklikler yapılmış; Bir kısım dersler kaldırılmış yerine farklı dersler konmuştur. Bazı derslerin içeriği değiştirilmiştir. Üç öğrenme alanı kapsamında sayılabilecekler: Sanat Felsefesi-*Alan Eğitimi (A)*, Müze Eğitimi ve Uygulamaları-(*A*); Temel Tasarım-(*A*); Sanat Eleştirisi-*Görsel Sanat Kültürü(GK)*; Sanat Tarihine Giriş-(*A*); Batı Sanatı Tarihi-(*GK*); Türk Sanatı Tarihi-(*GK*); Öğretim Teknolojileri- *Mesleki Bilgi (MB)*dir.

Ancak ilköğretim programlarında tanımlanan Görsel Sanatlar Dersi içeriğiyle, MEB okullarında Resim-iş Eğitimi dersi vermekte olan öğretmenler üç alan öğretimini sağlayamama sorunuyla yüz yüze bırakılmıştır. İlköğretim Görsel Sanatlar Dersini konu alan araştırmalar, öğretmenlerin Görsel Sanat Kültürü, Tasarım Kültürü ve Müze Eğitime ilişkin hizmet içi eğitim seminerleri talebinde bulduklarını tanımlamıştır. Programda belirtilen ders içeriklerinin, uygulamada öğrencilere yansıtılmadığı, öğretmenlerin dersi resim uygulamalarıyla sınırladığı, genelde dersi değerlendirme uzmanlığına sahip olmadıkları saptanmıştır. Yenilenen ilköğretim ders programının amacına ulaştırılabilmesi için öğretmenlerin, üç öğrenme alanını eşit değerde uygulamaya almaları gerektiği saptanmış; Fakat öğretmenlerin buna hazır olmadığı belirtilmiştir (Aksoy, 2010; Şenocak, 2012; Dilmaç, O., Dilmaç, S, 2008).

Görsel sanatlar dersi öğretmenlerinin derse ilişkin diğer sorunları: Öğretmenler, görsel sanatlar kültürüne ilişkin donanımlarında eksiklik hissetme; programı ve etkinliklerin amacını tanımlamada zorlanma; program ve etkinliklerin hangi sanat disiplinine yönelik olduğunu anlamada sıkıntı yaşama; değişen program hakkında daha ayrıntılı bilgi talebinde bulunma şeklinde sorunlarını belirtmişlerdir (Şenocak, 2012). Öğretmenlerin sayılan sorunların çözümüne yönelik önerileri ise kendilerine sanat tarihi, estetik ve sanat eleştirisi disiplinlerine ilişkin ek eğitim verilmesi olmuştur. Genel eğitim bünyesinde yalnızca ilköğretim-ortaöğretim okullarında verilen Görsel Sanatlar Dersinin ders içerikleri bağlamında ders saatinin yetersiz, öğrenci sayısının yüksek, mekanın yetersiz olması sonucu dersin amacı dışında ve niteliksiz işlendiği saptanmıştır (Aksoy, 2010; Şenocak, 2012). Bazı okul yöneticileri ve farklı alan uzmanı meslektaşları tarafından Görsel Sanatlar Dersi öğretmenlerine konulu sergiler dışında sergi açtırılmadığı, derste elektronik görselleri kullanmalarının sorgulandığı tanımlanmıştır. Öğretmenlerin yaşadıkları sorunlardan dolayı mesleki tükenmişlik içinde oldukları belirtilmiştir (Şenocak, 2012).

Yazık ki burada tanımlan sorunlar, uzmanlık alanı farklı olan bazı eğitim-öğretim çalışanlarının ve bazı yöneticilerin görsel okuryazarlık edinimlerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Nitelikli bir görsel dil eğitimi alamamış olan eğitim-öğretim çalışanlarının çoğu, mekanik öğretiler içinde kalmaktadır. Çünkü, nitelikli bir görsel dil eğitimi, felsefe ve psikoloji tabanlı düşünme becerisini kazandırmaktadır. Eğitim-öğretim sürecimizde yıllardır felsefe ve psikoloji disiplinlerinden yoksun planlamalar ve etkinlikler yapıldığı her kongrede belirtilmekte, tartışılmaktadır. Bu disiplinlerden beklenen kazanımların açığı ise doğru yapılandırılmış, nitelikli bir görsel sanatlar eğitimi karşılayabilmektedir.

Sanat eğitimi dersi-edebiyat, resim, seramik, fotoğraf vb.- öğrenciye kavramsal ve imgesel düşünme becerilerini edindirebildiğinde, nitelikli gerçekleşmektedir. Çünkü tüm uyaranların; zihinsel, duygusal, sosyal gelişimin temelinde çocuğun imgesel düşünme potansiyeli bulunmaktadır (Yüksel, Gemalmayan, 2012). Ancak erken çocukluk ve ilköğretim döneminde nitelikli sanat eğitimi alabilen, kendi seçkilerini yapabilen çocuk görsel dil yetisini geliştirebilmektedir. Gürbüz (2010), erken çocukluk döneminde istenilen nitelikte eğitilemeyen ülkemiz insanının, dünya ülkeleri arasında okuma oranının yazı dilinde, on binde bir oranında olduğunu belirtmiştir. Erken çocukluk ve ilköğretim döneminde nitelikli bir sanat eğitimi alamayan toplumumuzun görsel dildeki okuryazarlık oranını belirtmek için nitelikli bir araştırma yapmak bugünlerde tartışmalı görünmektedir. Ancak olası bir

araştırma yapılsaydı sayının on binde bir oranını göstermesi, muhtemel koşullar içinde beklenmeyecektir.

Eğitimde Görsel Okuryazarlık ve Tanımı

Eğitim araştırmaları tarandığında “Bilgisayar Okuryazarlığı” (Akkoyunlu ve Kurbanoğlu, 2003), “Görsel Okuma Becerilerine İlişkin Algı Ölçeği” (Yüksel, 2005); “Coğrafya Okuryazarlığı Ölçeği” (Gençtürk, 2009), “Bilgi Okuryazarlığı Ölçeği” (Adıgüzel, 2011), “Fen ve Teknolojik Okuryazarlık Düzeyleri” (Yetişir, 2011), “Çevre Okuryazarlığı” (Karatekin ve Aksoy, 2012), gibi farklı alanlarda görsel okuryazarlık çalışmalarının yer aldığı görülmektedir. Başlıklar incelendiğinde, *görsel okuryazarlık kavramının genel olarak öğretmenlerin uzmanlık alan bilgilerinin ve becerilerinin yeterliği yerine kullanıldığı görülmektedir*. Uzmanların konu bağlamında sunulan görselleri kullanma becerilerini de kapsamaktadır. Bu noktada bir-iki tanım açıklayıcı olacaktır: Welton’ın (1988) yaptığı Coğrafya Okuryazarlığı tanımı: 1. Fiziki dünya bilgisi, 2. Harita kullanma becerileri, 3. Coğrafyanın temel kavramları bilgisine sahip olmaktır. Oigara (2006), ise coğrafya okuryazarlığını ileri, orta ve alt seviyede olmak üzere şöyle tanımlar: 1.Eleştirel Düşünmek; 2.İnsan-Çevre Arasındaki İlişkileri Anlamak; 3.Yer ve Lokasyon Bilgisi Edinmek (akt. Gençtürk, 2009). Akkoyunlu&Kurbanoglu’nun (2003) aktardığı üzere Bilgisayar Okuryazarlığı, Uluslararası Teknoloji Eğitimi Derneği, 2000- tarafından öğretmenlerin bilgi ve teknoloji becerilerine ilişkin yeterliği olarak tanımlanmıştır. Amerikan Kütüphane Derneği de *öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmalarını, yenilenen eğitim teknolojileri öğretim sürecinde bu becerileri kullanabilmelerini vurgulamıştır*. Eğitim araştırmalarında ‘Kültürel Okuryazarlık’, ‘Eleştirel Okuryazarlık’ ve benzeri başlıklar da görülmektedir. Bu tür başlıklar ise *okuryazarlık kavramının önüne getirilen kavrama ilişkin kişinin düşünebilme, konuşabilme, kavrayabilme yeterliğini vurgulamak için kullanılmaktadır*. Duncum (2002), *görsel kültürü* kültürel okuryazarlık olarak tanımlanmış birçok disiplini içeren eleştirel pedagojinin, disiplinlerarası bir alanı olarak tanımlamış, bu alanın üç temel alanı kapsadığını belirtmiştir:

- 1.İmge ve el işleri listesini içine alan oldukça geniş bir alan
- 2.İmge ve el işlerine nasıl baktığımızı odaklanan alan
- 3.Sosyal uygulama bağlamında imgelerin incelendiği alan.

Barnard (2002) ise *görsel kültürü* bir toplumun kabaca değerlerini, inançlarını, çeşitli yollarla görünür hale getirmesi olarak tanımlamıştır. Gerek Duncum'ın üç temel alan tanımında gerek Barnard'ın görsel kültür tanımında *görsel okuryazarlık* konusuna *imgeler* doğrultusunda yaklaşmıştır. O halde görsel okuryazarlık, *görsel kültür bağlamında imgelerin; biçimlendirilmesi, yorumlanması, anlamlandırılması olarak tanımlanmalıdır.*

2014 Türkiye'sinde sekiz yıldır ilköğretim 1–5. sınıflar için konulan “Görsel Okuma Görsel Sunu” alan öğretimi Türkçe derslerinde, Türk Dili Edebiyatı öğretmenlerince verilmektedir. Öğretimin içeriği “görsel okuma” adıyla, yazılı metinlerin dışında kalan şekil, sembol, resim, grafik, tablo, beden dili, doğa ve sosyal olaylar ile kitle iletişim araçları ve bilişim teknolojilerini okuma, anlama ve yorumlamayı kapsamaktadır. Ayrıca öğrencilerin duygu, düşünce ve bilgilerini değerlendirerek çizim, fotoğraf, grafik, elektronik metin vb. görseller aracılığıyla anlam kurması, kurulan anlamı paylaşması ve başkalarına aktarması da “görsel sunu” adıyla bu alan içinde ele alınmıştır (MEB, 2005; Çam, 2006).

İlköğretim 6–8. sınıfların öğretim programına konulan ve seçmeli ders olan “Medya Okuryazarlığı” dersi, Coğrafya öğretmenlerince verilmektedir. 6-8. sınıfların Görsel Okuma ve Görsel Sunu alanına ilişkin kazanımlarının diğer alanlara dahil edilmesi düşünülmüş ve Görsel Okuma ve Görsel Sunu yerine öğretim programlarına Medya Okuryazarlığı dersleri konulmuştur. Ders televizyon karşısında etkiye en açık grubu oluşturan çocukların ekranda izlediklerini, “gerçeklik” ve “kurgu” bakımından ayırt edebilme, medyanın olayları ve olguları nasıl ve neden belli yönleriyle yansıttığını anlayabilme, medyaya eleştirel bakabilme becerisi kazandırmayı amaçlamıştır. Medya Okuryazarlığı çeşitli biçimlerde mesajlara ulaşma, analiz etme, çözümlenme, değerlendirme ve iletme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2007). Medya Okuryazarlığı dersi öğretim programı; İletişim, Kitle İletişimi, Medya, Televizyon, Radyo, Aile, Çocuk ve Televizyon, Gazete-Dergi ve İnternet konularından oluşmaktadır. (Altun, 2009; Çöloğlu & Özalpman, 2009).

Görüldüğü üzere her iki dersin öğrenme çıktısı, görsel imgelerin okunmasını-yorumlanmasını gereksinmektedir. Her iki alanda da öğrencinin kendisine sunulan hareketli-hareketsiz görüntüleri doğru anlamlandırması ve görsel okuma yapması beklenmektedir. Hareketli görüntüler, imgenin çoklu söylemlerini, hareketsiz görüntüler ise imgenin söylemlerini içerir. Her durumda imgenin söylemleri, sanatsal tasarım elemanlarının-ilkelerinin kullanım esasıyla görselleşmektedir.

Yazılı ve görsel anlamlar karşısındaki birey okur olarak adlandırılmıştır. Görsel dilde okuma anlamlı bir görsel yapı karşısında insan beyninin en temel etkinliklerinden biri olarak tanımlanmıştır. Bu etkinlik ise üç aşamalı gerçekleşmektedir: Algılama, belleğe kaydetme, göstergeleri yorumlayarak yeniden yapılandırma. Messaris, imgenin yalnızca okurun yorumlama süreciyle değil, imgenin üretim süreciyle yorumlama sürecinin birlikte ele alınmasıyla anlamlı okunabileceğini belirtmiştir. Braden ve Hortin'de görsel okuryazarlığın, imgeleri anlama ve kullanma yeteneği olduğunu tanımlamıştır (Messaris, 1994). Bir resim, müzik, televizyon reklamı, bir sinema filmi göstergelerle bütün bir anlam oluşturulmaktadır. Kitle iletişim araçları, masa üstü yayıncılığı vd ile görsel imgelerle iletişim tüm yaşamımızı kuşatmaktadır. İmgelerin okunması, çocuğun yaratıcı düşünme, çok yönlü görebilme, görsel dilde iletişim kurma, paylaşım, anlama ve kendini ifade etme becerilerini, özgüvenini geliştirecektir. Çocuğun yaşadığı çevreyi anlamlandırması, görselleri doğru okuması, doğru yargılaması, doğru yerde yemesi ve doğru yerde alkışlaması için görsel dili öğrenmesi, görselleri okuması önemlidir (Yüksel, Gemalmayan, 2012).

IVLA'nın görsel okuryazarlık tanımında belirttiği, görsellerin iletilmek istenen mesaja göre düzenlendiği, *imge tabanlı görsel okuryazarlığın temel bileşenlerinin öğretildiği alan, ülkemiz yükseköğretim programları içinde Görsel Sanatlar Eğitimidir*. Elbette eğitimin bütün alanları, öğretim teknolojileri-öğretimde materyal geliştirme bağlamında görsellerin kullanımını içermektedir. *Ancak bir imgenin görsel bileşenlerle görünür biçime dönüştürülmesi süreci, sanatsal tasarım eğitiminin temel alanıdır. Bu noktada dikkat gerektiren konu, ülkemiz eğitim sisteminde toplumun görsel dilde eğitim alabileceği, görsel okuryazarlığı öğrenebileceği ilk alanın görsel sanatlar eğitimi alanı olduğudur. Ülkemiz ilköğretim programlarında "Görsel Okuma ve Görsel Sunu" öğrenme alanı ve "Medya Okuryazarlığı" derslerine giren öğretmenlerin görsel okuryazarlık donanımlarının nasıl belirlendiği ise düşündürücüdür...* Çünkü toplumun görsel okuryazarlığı için eğitim fakültelerinin lisans programında öğretmen adayının, görsel dilde okuryazarlığı ya da genel kültür bilgisi kapsamında zorunlu bir görsel sanatlar dersi bulunmamaktadır!

Görsel Sanatlar Eğitimi ve Temel Tasarım

Görsel Sanatlar Eğitimi, Güzel Sanatlar Fakültesi bölümlerinde ve Eğitim Fakültesi Resim-İş Öğretmenliği programlarında yer alan resim, heykel, seramik, grafik, fotoğraf, özgün baskı, tekstil sanatları ve bunların alt dallarında, şekillendirilebilme niteliği gösteren, boya, seramik çamuru, ahşap,

kumaş, demir vb malzemeleri sanatsal bir değerle biçimlendirebilme eğitimi ve öğretimidir. Görsel sanatlar eğitiminin temelinde görsel dilin öğretildiği Temel Tasarım-(Temel Sanat Eğitimi) dersi bulunmaktadır. Yazı dilinde cümlelerin yapısını oluşturan öğelerin işlevini, görsel dilde-görsel bir kompozisyonda sanatsal tasarımın öğeleri oluşturmaktadır. Ders, gerek Güzel Sanatlar Fakülteleri gerek Resim-iş öğretmenliği lisans programlarında *iki veya üç boyutlu görsel kompozisyon çalışmalarının oluşturulması için gerekli bileşenlerin öğretilmesi içeriğinden oluşur*. YÖK, Resim-iş Öğretmenliği lisans programı birinci sınıfında yer alan “Temel Tasarım ders içeriğini şöyle tanımlamıştır: Sanat eserini düzenleyen elemanlar (*çizgi, doku, form, şekil, mekan*) ve ilkeler (*ritim, hareket, denge, vurgu, kontrast, birlik, bütünlük, çeşitlilik*) iki boyutlu uygulama çalışmaları, iki ve üç boyutlu sanat eserlerinde bu eleman ve ilkelerin ilişkisi, tasarım eleman ve ilkeleri ile biçim ve içerik ilişkisini dikkate alan özgün çalışmalar (YÖK,2006). Dersin, 1998’de (YÖK) tanımlanan içeriği, “Sanatın Elemanları ve İlkeleri” ile ilgili teorik bilgiler verilir, iki ve üç boyutlu uygulama çalışmaları yaptırılır” biçimindedir. Mimarlık alanları, sinema, televizyon, multi-medya, video, basın -yayın, sahne sanatları da -sahne ışığı, kostüm tasarımı, makyaj, dekor tasarımı, hareket, koreografi-görsel kompozisyon çalışmaları yönüyle Temel Tasarım eğitimi içerir. Bir kısım programlar Temel Tasarıma ders adıyla yer vermekte; Bir kısmı ise yalnızca dersin içeriğinde yer alan sanatsal tasarımın öğelerini kendi programlarının görsel düzenleme kriterleri olarak almaktadır (<http://www.msgsu.edu.tr/msu/pages/161.aspx>. ; http://www.yasar.edu.tr/news/iletisim_2tr_course_descriptions2.pdf).

Temel Tasarım dersi bu isimle ilk kez tüm sanatçı ve tasarımcılar için bir başlangıç dersi olarak 1919 da Almanya’da kurulan Bauhaus Okulunda verilmiştir (Bingöl,1985; Lang,1998; akt.Yüksel,1998). 1919 da Walter Gropius tarafından Weimarda bulunan Tatbiki Güzel Sanatlar Deneme Okulu organize edilmiş ve Bauhaus okulu kurulmuştur. Bu dönemde tüm Tatbiki Güzel Sanatlar Okulları endüstriyel tasarıma yönelik çalışmışlardır. Ülkemizde de endüstrinin gelişimiyle, endüstri tasarımcısı gereksinimi belirmiş ve 1957 yılında Tatbiki Güzel Sanatlar Akademisi açılmış, bir çok Alman öğretim üyesi bu akademide görev almış, endüstriyel sanatlar ve tasarım alanında uzmanlar yetiştirmek amaçlanmıştır. Türkiye’nin ihtiyaçları doğrultusunda; grafik, iç mimari, tekstil, seramik, dekoratif resim olmak üzere beş alanda eğitim ve öğretim başlatılmıştır. Değişik sosyo-ekonomik ve farklı eğitim ortamlarından gelen öğrencilerin bilimsel, teknik ve estetik açıdan belirli bir tabanı oluşturabilmesi amacıyla tüm bölümlerin birinci sınıflarında Temel Tasarım dersi verilmiştir. Gelişmeleri gören Mimarlık Eğitimi de öğretim programlarına

“Temel Tasarım” dersini almış; içeriğini ise bütünüyle mimarlık için temel sanat eğitimine dönüştürmüştür. Çoğu sektör eleman alımında Tatbiki Güzel Sanatlar mezunu olma şartını arayınca, MEB in baskısı sonucu 1925’te Resim Öğretmeni yetiştirmek amacıyla kurulan, Gazi Eğitim Enstitüsü ile tüm eğitim enstitülerine, Temel Tasarım dersleri konulmuştur. (Işingör, 1976; Temel, 1979; Sönmez, 1980; Becer, 1997; akt. Yüksel, 1998). Endüstri Ürünleri Tasarımcısı yetiştirmek amacıyla 1971’de İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Yüksek Okulunda ilk Endüstri Tasarımı Bölümü açılmış ve -2003’te Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adıyla yeniden yapılandırılmıştır- bölümün ders programında Temel Tasarım eğitimi devam etmiştir.

Temel tasarım ve görsel dil öğretimi: 1977’de *görsel sanatlarda görsel dil birliğinin, sanatsal tasarım öğeleri açısından ayırlamayacağı ilkesiyle Temel Tasarım Kürsüsü açılmıştır.* Ders bir süre bu bölüm mezunları tarafından verilmiştir. 1982 sonrasında her fakülte kendi bünyesinde dersi gerçekleştirmiştir: Bazı bölümler ana sanat disiplinine yönelik Temel Tasarım dersi işlerken; Bazıları ders içeriğindeki konulara göre, üç boyutlu çalışmalar için heykel ana sanat dalından öğretim sorumlusu, renk konusu için resim ana sanat dalından öğretim sorumlusu vb görevlendirmiştir (Demir, 2003; Çelek, 2004; Özer, 2003; akt.Yüksel,1998).

1982’de çıkarılan YÖK yasasıyla, MEB na bağlı tüm kurumlar üniversitelere dönüştürülmüştür: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Yüksek Okulu, Mimar Sinan Üniversitesine bağlı Güzel Sanatlar Fakültesi; İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Akademisi, Marmara Üniversitesine bağlı Güzel Sanatlar Fakültesi; Gazi Eğitim Enstitüsü, Gazi Üniversitesine bağlı Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümü adını almıştır. Dönüşüm sonrası Temel Tasarım dersi, sanat eğitimi programlarının birinci sınıflarında verilmeye devam etmiştir.

1990’larda Güzel Sanatlar Fakültelerinde dersin hangi alan uzmanı tarafından verileceği tartışma konusu olmuştur. Güzel Sanatların bazı Ana Sanat Dallarında ve Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölüm dallarında ders, genelde alana yönelik verilmiştir. Hemen her dönem dersi veren öğretim sorumlularının Resim-iş öğretmenliği çıkışlı olmalarından *dolayı dersin içeriği resim düzleminde yapılmış, üç boyutlu çalışmalar ihmal edilmiştir.* Yapılan araştırmalar, öğrencilerin Temel Tasarım dersinden mevcut edinimlerini üst sınıf alan uygulamalarına ve görsel sanatların yan dallarına istenilen yeterlikte transfer edilemediğini belirtmiştir. Dersin kuramsal boyutundan genel olarak teknik ve malzeme bilgisi öğretimi anlaşılmış, teorik öğretim bilgisi öğrencinin sezgisine bırakılmıştır. Derste nitelik yerine nicelik üzerinde durulmuş, yüklü

ödev sorunları tanımlanmıştır. Öğrencinin, çalışmasını nitelikli kılan ya da niteliksiz kılan özellikler öğrenciye anlatılmamıştır (Yüksel, 1998).

Oysa Bauhaus okulunda Kandinsky, Munch, Klee gibi ünlü sanatçılar tarafından verilen dersler: Form çalışmaları üzerine yapılan temel bir eğitimle başlamıştır. Teorik öğretimlerin uygulamaları yapılmıştır. Gözlem-anlatım-kompozisyon düzlemi içinde her türlü bilgi öğretiminin yer aldığı belirtilmiştir: Ses-biçim-renk elemanlarının ortak düzeni üzerine çalışmalar yapılmıştır (Yüksel, 1998). Bauhaus okulu eğitimcilerinden ders almış olan Mümtaz Işingör, sanatçı ve tasarımcı eğitiminde dersin işlevine ilişkin görüşlerini şöyle belirtmiştir: *“Temel Sanat Eğitiminin işlevi, öğrencinin üst sınıflarda geliştireceği değişik uzmanlıklara sağlam, bilimsel, teknik ve estetik bir zemin oluşturmaktır. Ders, sanatçı-eğitimci-tasarımcı yetiştirmede büyük ayrılıklar göstermez. Sanatçı eğitiminde yalnızca estetik kaygıyı dikkate almak üzere yetiştirilen öğrenciler, önce kendi yaratıcı düşünme güçlerini geliştirmeye, kişiliklerini anlatmaya, kendi ruhsal değerlerini stil yolunu, çağa özgü duyularını dile getirmeye yöneltirler. Tasarımcı ise yapıtında sanatçı kadar bağımsız ve sübjektif olamaz. Görsel mesajın hitabettiği alıcı sayısı ne kadar yüksek olursa, mesaj o kadar kişi tarafından anlaşılır demektir. Bunun için tasarımcının kişisel zevk ve eğilimleri kadar yöneldiği insan gruplarının ihtiyaçları, eğilimleri önemlidir”* (Yüksel, 1998).

İstanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Akademisinde verilen Görsel Sanatlar Eğitimi üzerine yapılan bir araştırmada, *Temel Tasarım Eğitiminin disiplinlerarası bağlantıları sağlayan; yalnızca sanatın elemanları ve ilkeleri anlatımının değil, yaratıcı ifade olanaklarının geniş donanımlarla denendiği, çağın gerektirdiği bütünlüğe ulaşılabilmesi* anlayışıyla ele alınan bir ders olduğu belirtilmiştir (Söylemez, 1998. akt. Seylan, 2005).

Avrupa ve Türkiye sanat eğitimi programlarında görsel dilin öğeleri, Temel Tasarım dersi içeriğinde tanımlanan sanatın elemanları ve ilkeleri olarak ilköğretimden yükseköğretime değin kabul görmektedir. Ancak ders, dijital çağın gereksinimlerinden çok uzakta gerçekleştirilmektedir: Dersin içeriğinde belirtilen salt tasarımın elemanları ve ilkeleri ile görsel dilin okunması bu çağda olası görünmemektedir. Çünkü *programlarda ne öğretileceği -sanatın elemanları ve ilkeleri- standart olarak tanımlanmış, nasıl öğretileceği ise belirtilmemiştir*. Görsel sanatlar eğitiminin temelinde görsel dilin öğretildiği Temel Tasarım-(Temel Sanat Eğitimi) dersi bulunmaktadır. Aksel ve Kiraz (görüşme. akt. Yüksel, 1998) sözel dil için iyi bir eğitim kurumunda okuyarak oldukça yetkin olma imkanı olduğunu, ancak görsel dil öğreniminin Temel Tasarım Eğitimiyle ele alındığı için bu eğitimin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Yazı dilinde cümlenin yapısını oluşturan öğelerin işlevini, görsel dilde-görsel bir kompozisyonda sanatsal tasarımın öğeleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda görsel dil, sanatsal çalışmanın biçimlendirilme sürecinde tasarım öğelerinin görsel işlevsellik sergileyebilme özelliğiyle tanımlanır. Görsel dil, sanatçının estetik kişiliğini, görsel kültür donanımının sonucu olan görme biçimiyle, görsel malzemeleri düzenleyerek sergilediği, sanatsal formun görünümünde okunan dilidir (Yüksel, 2005).

2000'li yıllarda öğrenciler kopya değil, hayal gücüne dayalı çalışmalar yapmak istediklerini; Yapılan çalışmalar üzerine eğitimcilerin görsel okuma yapmadıklarını; Alana ilişkin kaynak kitaplar verilmesini, konu bağlamında eserler incelemeyi, yaratıcı görme, yaratıcı düşünme ve bu düşünceleri uygulamaya geçirme sürecine ilişkin, yöntemler öğrenmek istediklerini; Çalışmalarının doğru ya da yanlış gibi nitelendirmelerle yorumlanmasını, eğitimcinin kendilerini çalışma süreçlerinde yönlendirmesini belediklerini belirtmişlerdir. (Yüksel, 2005; Yüksel, 2008). Gerek sanatçı yetiştiren fakültelerde gerek görsel sanatlar öğretmeni yetiştiren eğitim fakültelerinde dersin içeriği 57 yıldır aynıdır ve programlarda dersin içeriğine ilişkin bir yenilik yapılamamıştır. Ayrıca Güzel Sanatlar Liseleri açılırken, dersin içeriği değiştirilmeden bu liselere verilmiştir; böylece söz konusu liselerden Resim-iş Öğretmenliği bölümlerine gelen öğrenciler için Temel Tasarım dersi tekrardan öteye gidememiştir. *Bu durum sanat eğitimcilerimizin bir kısmının, görsel okuryazarlık kavramının kapsam alanını kavramaya ve bu alanda kendi alanını konumlandırmaya ihtiyacı olduğunu göstermektedir.* Çünkü 2000'li yıllar dijital çağın, görsel okuryazarlık kavramının çağıdır. Bangir (2008), görsel okuryazarlık yetisi, sanat eğitimi derslerinin hedefleri arasında yer almalı ve araştırmalar, bu yetinin öğretmen adaylarına ve öğrencilere nasıl kazandırılacağı, nasıl ölçüleceği, nasıl bir eğitimle verileceği yönünde yapılmalıdır önerisini getirmiştir.

21.Yüzyıl Öğretmeni Niçin Görsel Okuryazar Olmalıdır?

Çünkü nitelikli bir toplum, nitelikli eğitimciler aracılığıyla yetiştirilebilir. Öğretmenler insan kalitesi yüksek bir toplum oluşturmak için birey yetiştirme sorumluluğunu almaktadır. Bu bağlamda yaşam boyu öğrenme becerilerini geliştirebilmeli, mesleki bilgilerini güncelleyebilmeli, görsel dili, görsel okuryazarlığı öğrenmeli, bilgiyi amacına uygun transfer edebilmeli, çok yönlü okuyabilen, çok yönlü düşünebilen, aydın sorumluluğunda olmalıdır. Bu bağlamda *Görsel Sanatlar Eğitimcileri öncelikle içinde yaşadığımız çağın dijital çağ olduğuna ve bu çağda imgelerin nasıl görselleştirildiğine odaklanmalıdır:*

Temel Tasarım öğeleri ve teorilerinin, endüstri tasarımı ürünlerinde kullanımının, teknolojinin gelişimiyle doğru orantılı gelişmeler gösterdiği; Bunun sonucunda bu ürünlerin tüketimi için tasarlanan reklam görsellerinde Temel Tasarım öğeleri ve teorilerinin kullanıldığı, tartışmasız görünmektedir. Çünkü tüketim toplumu tarafından, görsellerin anlaşılabilirliği ve anlatımın daha güçlü kılınması için sanatsal tasarımın elemanları ve ilkeleri tasarımın teorisiyle birlikte kullanılmak zorundadır. Duncum (2002) sanat eğitiminin, görsel okuryazarlık kavramlarıyla bir metne başlıca imge olarak odaklandığını, metinlerin bağlamlarıyla, imge üretiminin somut görselleştirilen durumuyla ilgilendiğini tanımlamaktadır.

İmge, algıladığımız, gördüğümüz bir nesneye ilişkin zihnimize kalan özelliklerdir. Görülen bir nesnenin beyinde kaydettiği yalnızca nesnenin görünümüdür. San, imgeyi açıklarken görme duyusundan ve görsel imgeden söz eder: Algıladığımız bir nesneye ilişkin zihnimize kalan imge, nesnenin özelliklerine ilişkin görünümüdür, renk, form vd. Zihnimize yaşamımız süresince birçok nesneyi bilincimize yansıtmıştır. Böylece yansıtma yaşantısına ilişkin, bilinçli izlenimler; imgeler belleğimizde depolanmıştır. İmgelerin birbiriyle bağıntı kurması imgelem; yeni bir algılama eylemiyle, eski bir algının yeniden eyleme geçmesi çağrışım olarak tanımlanmıştır. İmgelem, imgelerden duyuşsal ve düşünmeyle ilgili süreçlerde çeşitli düzenlemeler oluşturmaktadır. İmgelemi algılamadan ayıran özellik, imgelemin yeniden canlandırılması, yaratılmasıdır. Zihnimize düşünme sürecinde imgelerden yararlanır; ancak düşünme süreci sadece kavramlarla değil yaşantılarımız, deneyimlerimiz ve algılarımızla gerçekleşir. San, imgesel ve kavramsal düşünme biçimlerinin kesin olarak ayrılamayacağını, karşılıklı ilişki içinde olduklarını belirtir (San, 1985). Bu çerçevede görsel sanatlar eğitimi tasarımlama sürecinde, duyuşlarla algılanan bilgilerin zihinde kurgulanması, planlanması ve biçimlendirilmesinde bireyin biliş sistemi söz konusudur. Bu bağlamda bireyin görsel dil eğitimi önemlidir.

Tüketim toplumunun belleğinde olumlu veya olumsuz imgeler bırakan hareketli-hareketsiz görsellerin doğru okunması sürecinde sorumluluk payını alamayan, görsel sanatlar eğitimi-öğretim programları ve öğretmenleri 21.yüzyılda hareketli veya hareketsiz görüntülerin, imgenin çoklu söylemlerinin dışında kalmaya mahkum olacaklardır. Batı'da son 30 yıldır ilkokullar için Medya Okuryazarlığı dersinin zorunlu olup olmaması gerektiği tartışılmış ve tartışılmaktadır. Batı ülkelerinin bazılarında tıpkı Matematik, Fen Bilgisi gibi Medya Okuryazarlığı dersi de programlarda tanımlanmıştır. Ancak Kanada gibi bazı ülkelerde medya okuryazarlığına ilişkin konular başka derslerin -Sanat, Edebiyat, Vatandaşlık Bilgisi vb- içerisinde verilmektedir (MEB, 2007). Nitekim ülkemizde de Medya Okuryazarlığı, Türkçe dersi Görsel Okuma Görsel Sunu

alan öğretimi içinde görsellere ait içeriklerin yorumlanması, sosyal etkilerinin incelenmesi süreci gerçekleştirilmektedir (Yeşil, 2012). Tavin, ABD ve birçok Avrupa ülkesinde Resim-iş öğretmenliği derslerinin kaldırıldığını yerine Görsel Sanatlar Eğitimi konulduğunu, Kanada'da Resim ya da Görsel Sanatlar Dersi yerine programlara Drama dersinin konulduğunu ve ilerleyen zamanlarda Görsel Sanatlar Dersinin tüm ülkelerde kaldırılacağını belirtmiştir (2011).

Tartışma ve Sonuçlar

“Görsel Okuma ve Görsel Sunu” alan eğitimi ile “Medya Okuryazarlığı” dersleri sanatçıların değil sanat eğitimcilerinin görev ve sorumluluklarını yerine getirememeleri sonucu Avrupa ülkeleri ve Türkiye ilköğretim programlarına girmiştir. Sanat eğitimcisi yetiştiren kurumlar yıllardır sanatçı yetiştiren kurumlar gibi davranmışlardır. Toplum için gerekli olan sanat eğitiminde, toplumun zevk kültürü, toplumun görsel okuryazarlığı gibi konuların yer alması gerekirken bu vb konular ihmal edilmiş, sanat eğitimcileri sanatçı gibi tavır sergilemişlerdir. Bu durum kökeni yıllar öncesine dayanan sanat sanat içindir-sanat toplum içindir ikileminin ne yazık ki günümüz sanat eğitimine yansımalarının bir sonucudur. Günümüz Görsel Sanatlar Dersi eğitimcilerinin misyonu, sanatçı yetiştiren fakültelerin misyonundan henüz ayrılamamıştır. Dijital çağın çocuklarına eğitim veren Görsel Sanatlar Dersi öğretmenlerinin, dijital çağın gereksindiği üç öğrenme alanına ilişkin eğitimleri eksik kalmıştır.

Sanatçı eğitimi, bir duygunun bir düşüncenin, her hangi bir malzemede biçimlendirilmesi sunulması sürecini kapsar ancak; sanatsal çalışmada sunulan duygu, okuyucuya duyumsatıldığında bu çalışma *sanat eseri*, çalışmayı biçimlendiren kişi ise *sanatçı* olarak adlandırılır. Bu işin öğretimini *Güzel Sanatlar Fakülteleri* üstlenmiştir. Lisans programlarında, Kültür Tarihi, Sanat Felsefesi, Sanat Psikolojisi, Sanat Sosyolojisi, Mitoloji, Sanat Eleştirisi, Çağdaş Sanatlar, Dünya Sanat Tarihi, Anasanat Malzemesine ilişkin teknolojik-teknik bilgi olabildiğince öğrenciye verilmektedir.

Görsel Sanatlar Öğretmeni eğitimi ise bir duygu bir düşünce her hangi bir malzemede biçimlendirilirken bu sürece ilişkin yaşanan, kavramsal ve imgesel düşünme becerilerinin eğitimidir. Burada amaç öğrencinin kavramsal ve imgesel düşünme becerisini geliştirebilmektir: Bu süreç imge tabanlı bir eğitim sürecidir. Bu becerilerin kazandırılması işinin öğretimini *Resim-İş Öğretmenliği programları* üstlenmiştir. Sanat Felsefesi, Sanat Psikolojisi, Sanat Sosyolojisi dışında kalan Güzel Sanatlar Fakültesi lisans programlarında sayılan

derslerin çoğu pedagojik formasyon dersleriyle birlikte programda yer almaktadır. Bu noktada önemli olan öğretmen adayının aldığı pedagojik derslerden edinimlerini, sanat alanı derslerine transfer edebilme becerisini edinebilmesidir. Eğitimde transfer becerisinin nasıl kazandırılacağına ilişkin çalışmalar yalnızca engelliler alanında görülmektedir. *Görsel dili öğrenme ve topluma öğretme işi öncelikli olarak Görsel Sanatlar Öğretmenlerine bırakılmıştır*. Ancak ülkemiz sanat eğitimi programlarında 1957'den bu yana verilen Temel Tasarım dersinin, *tasarımın teorisini oluşturan kavramlarla birlikte işlenmediği görülmektedir*: Çünkü genel olarak çağın değer değişimini özümseyebilen öğretmenler yetiştirilememektedir. Görsel Sanatlar Eğitimi öğretmeni yetiştiren Eğitim Fakülteleri Resim-iş Öğretmenliği lisans programlarının hedefleri çağın değerleri ve ülkemiz insanların ihtiyaçları yönünde yeniden yapılandırılmaya muhtaçtır.

Avrupa birliğine uyum sürecinden kaynaklanan bir program değişikliğinden öte çağın değer değişimini özümseyebilen görsel sanatlar öğretmeni yetiştirebilmek için; en önemlisi *ülkemiz toplumunun görsel dilde okuryazarlık eğitimi* ve öğretimi için; öncel olarak görsel sanatlar öğretmeni yetiştiren *Resim-iş Öğretmenliği lisans programlarını* ders içeriklerini ve anabilim dallarını yeniden yapılandırmak gereği doğmuştur: Dijital çağda kabul edilemez olan, *Okul Öncesinde Görsel Sanatlar Eğitimi; İlköğretimde Görsel Sanatlar Eğitimi; Orta Alan Öğretiminde Görsel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dallarının Resim-iş Öğretmenliği programlarında halen kurulamayışdır!* Resim-iş Öğretmenliği programında her öğrenci, diğer anasanat dallarından zorunlu seçmeli olan uygulamalı dersleri -heykel-grafik-seramik-tekstil-özgünbaskı-fotoğraf-ve alımsken ve alıyorken, lisans diplomalarında *Görsel Sanatlar Eğitimi Bölümü* yerine yalnızca Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü-Resim-iş Öğretmenliği *Anabilim Dalı* yazıyor olmasıdır! Önerilen anabilim dalları, görsel okuryazarlık kapsamında ve ülkemiz insanının görsel kültüre ilişkin ihtiyaçları kapsamında yapılan araştırmalar yönünde yeniden yapılandırılmalıdır. Bilişim çağında GSE öğretmenliği lisans programlarına, görsel kültür, medya okuryazarlığı, eleştirel pedagoji dersleri konulmalı ve alanları kapsamındaki teknoloji programlarını kullanma yeterlikleri sağlanmalıdır.

Toplum için görsel sanatlar eğitimi dersi ve görsel dili öğrenmek önemlidir: Kavramsal ve imgesel düşünme becerileri bireyin transfer yetisini geliştirmekte, sosyolojik, psikolojik, felsefi parametreler kapsamında algılamalar içermektedir. Paivio, bellekte kavram deposu ve imge deposu olarak iki kodlama sistemi tanımlar. Çözüm odaklı düşünme sürecinde transfer becerisini sağlayan öğrenmede, kavramsal ve imgesel düşünme biçimleri arasında sıkı bir geçişlilik vardır. Eğitim ve öğretimde görsellerin ve kavramların

aynı anda sunulması kavramsal ve imgesel düşünme becerisinde geçişlilik sağlamaktadır. Bu durum *ikili kodlama modeli* olarak tanımlanmıştır (San, 1985; Ülgen, 2001; Mayer ve Sims, 1994. Akt: Alpan, 2008).

Toplumun görsel okuryazarlık eğitiminde ticari grafik sanatlar eğitiminin önemli bir yeri vardır. Çünkü, grafik sanatçısı hem artist-sanatçı- hem de grafiker-grafik tasarım uzmanı- olarak çalışmaktadır. Grafiker olarak çalıştığında basında yer alan görsel ilanları, sinema, tiyatro, sergi afişlerini düzenler. Reklam panolarında kurumların firmaların tanıtımını görsel metinlerle duyurur. Bir alışveriş merkezinden aldığınız ürünün ambalajını, paket kağıtlarını, ürünü taşımanız için size uzatılan torbanın rengini-desenini - boyutunu grafiker tasarlar. Bu noktada gerek artistik gerek ticari amaçla hazırlanan tasarımın ortak noktası Temel Tasarım(Temel Sanat Eğitimi) disiplinini sunuyor olmasıdır. Görsel bir metinde anlam bütünlüğü oluşturabilmek için Temel Tasarım ilkeleri ve elemanları kullanılır. Bangir'de (2008) eğitsel web sayfalarının ara yüzü, eğitsel yazılımlar gibi ekran tasarımları, ders kitabı, çalışma yaprakları gibi basılı materyaller, levhalar, posterler, şimşek kartlar, slaytlar gibi diğer araçlar öğretim amacına hizmet edecek her türlü materyalin görsel anlamda etkili olarak tasarlanabilmesi için görsel okuryazarlık becerisi gerektirdiğini; Tasarlayan ister öğrenci ister öğretmen isterse tasarım uzmanı olsun, tasarlayan kişi görsel okuryazar değilse yapılan materyalin mesaj iletme yeterliğinin düşük olacağını belirtmiştir. Tüketim amacıyla sunulan görsellerin kavramsal iletilerinin, sanat eserlerinde sunulandan daha yüksek olduğu açıktır. Ancak dijital çağın görselleri, bir kavramın ya da bir imgenin sanattaki anlatımını da tasarım formasyonu bağlamında etkilemiştir. O halde toplum için sunulan görselleri okuyabilecek düzeyde görsel dili öğrenen birey, sanat için sunulan görselleri de okuyacaktır.

Kuşkusuz günümüz eğitim-öğretiminde teknoloji okuryazarlığı önemli bir değerdir. Uzmanlık alanı ne olursa olsun teknolojiyi kullanma ve doğru okuma becerisi, tüm öğretmenlerimize ilköğretimden yüksek öğretime değin yoğun seminer dizileriyle kazandırılmalıdır. Grafik sanatlar dışında kalan sanat dalları, dijital teknoloji ve iletişim ağlarının uzağında kalmıştır. Görsel okuryazarlık, görsel algı ve görsel düşünceye dayalı her alan için sınırsız bir açılım sunmaktadır. Bulunduğu alan başlıca iletişim sanatlarıdır: Bu bağlamda basın-yayın, enformasyon, bilişim, kitle-iletişim araçları, reklam sunumları vb kapsar. Bu noktada tasarımı yapılacak konunun sosyolojik tabanda, felsefi; edebi; psikolojik saç ayağı üzerine yapılandırılan sanatın elemanları ve ilkeleri, amaçlanan iletinin okura ulaşabilmesi için aracıdır. Ticari alandaki tasarımlar toplum içindir, toplumun görsel okuryazarlık düzeyine -görsel kültür donanımına- paralel olmayı gereksinir.

Genel Olarak Öneriler

*Temel Tasarım disiplinine dayalı görsel okumanın sağlanabilmesi için, tüm fakültelerin birinci sınıf ders programlarındaki ortak dersler arasında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi; Türk Dili Edebiyatı; İngilizce dersleri gibi 'Görsel Sanatlarda Temel Tasarım' dersi de yer almalıdır(Yüksel, 1998). -Asgari eğitim fakültesi bölümlerinde bu dersin bulunmayışı çağ dışı bir yaklaşımdır!..-

*Eğitim Fakültesi öğretmen adaylarına öğretim materyallerini hazırlarken görsel ve sözel metinleri eşit ağırlıkta kullanabilecek yeterlikte donanım sağlanmalıdır.

*Eğitim Fakültesi öğretim programlarında verilen bilgisayar derslerinde, öğretim materyali hazırlama konularına öncelik verilmeli, görsel iletinin düzeyi, tasarım ilkelerine ilişkin okuma alıştırmaları yapılmalıdır.

*Her dersin terminolojisine uyarlanabilen, bilgisayar teknolojileriyle bütünleştirilebilen teknoloji tabanlı görsellerin düzenlenmesi öğretimi kitapçığı ya da paket programı hazırlanabilir. Okulların web sayfalarında öğretmenlerin kullanımına açılabilir.

*MEB-Rektörlük işbirliğiyle bilgisayar programlarının kullanılmasına ilişkin bütünleştirilmiş öğretim materyali hazırlama kitapçıkları basılabilir, öğretmen ve öğretim üyelerine dağıtılabilir.

*Ar-Ge tabanlı bir Bilişim Fakültesi kurulabilir; Her bölüm adına teknoloji ve görsel okuryazarlık seviyesi yakın olan ekiplerden alan araştırması ekipleri bu fakülte bünyesinde oluşturulabilir. Her alandaki teknolojik gelişimi yapılandırma hizmeti ve bölümler arası bütünleştirici ortak program dersleri bu fakültede verilebilir.

Nitelikli bir temel tasarım eğitimi için öneriler: Tasarımın teorisinde, öğrencilerden görsel elemanları kullanma, tasarım ilkelerini iyi bilme, kendi işlerini değerlendirmeye alma ve analiz etme becerileri beklenir (Long, 2001; Moses, 2003; akt.Yüksel, 2005). Öğrencinin görsel dili ve bu dilin görsel okuryazarlık içindeki rolünü tanımlayabilmesi gerekir. Bunun için öğretmen *farklı malzemelerden seçilen eserler üzerinde kompozisyonu tanımlamalı, tasarımın teorisini anlatmalıdır: Tasarım öğelerinin kompozisyonu oluştururken bulunduğu, görsel hiyerarşiyi, görsel işlevselliği, öğelerin geçişlilik özelliğini ve bütünün oluşmasında bağlamın önemini Gestalt yasalarıyla ilişkilendirerek vurgulamalıdır. Rengin karakter ve duygusal özelliklerinin özellikle kompozisyonda kapladığı oran-orantı ilişkisinin; biçim-içerik, doku-form uyumunun, çizgi-yön-hareket-form ilişkisinin çizginin karakter ve duygusal*

özellikleri yönünde dillendirilmesi önemlidir. Sayılanlar öğretilmeden, salt tasarım öğeleriyle görsel okuma yaptırılamaz. Salt bu öğelerle görsel okuma yaptırılır ise imgenin tasarımı, kavramsal düşünme, yaratıcı imgeleme, duygunun işlerliği yerine matematik denklemi düzleminde çalışılmış olacaktır. Gerek lisans programlarında yer alan *Temel Tasarım* dersinde gerek ilköğretim *Görsel Sanatlar Eğitimi* dersinde *tasarım disiplinine dayalı imge okuryazarlığı* için:

1. Temel Sanat Eğitimi/Temel Tasarım ilkeleri ve elemanları bilgisi,
2. Çizginin karakter ve duygusal özellikleri bilgisi,
3. Geometrik biçimlerin karakter ve duygusal özellikleri bilgisi,
4. Rengin karakter ve duygusal özellikleri bilgisi,
5. Gestalt yasaları bilgisi, (Çeşitlilik-Birlik ilkesinde, parça bütün ilişkisinde bağlam anlatılmalıdır: Bir eser okunurken görsel öğelerden hiç biri tek başına algılanamaz, düzenlemede yer alan diğer öğelerle ilişkileri ve etkileşimi yönünde algılanır).
6. Görsel algı, görsel düşünce, görsel strateji, görsel hiyerarşi, görsel işlevsellik, görsel kültür kavramlarının *tanımı ve tasarımdaki rolü* anlatılmalıdır.
7. Yukarıdaki her maddenin teorik bilgilere dayalı, görsel okuması öğretmen tarafından her alandan seçilen görsel eserler üzerinde -dijital örnekler dahil- yapılmalıdır.
8. Tanımlanan maddelerin tümü *uygulamalara uyarlanmalı*; Her çeşit malzemeyle (seramik çamuru, atık malzeme, katı malzeme, kes yapıştır-tekstil malzemeleri vb). iki ve üç boyutlu *uygulamalar* yaptırılmalıdır.

Öğrenci dersten edinimlerini uygulamalarda *tasarım becerisiyle* sergilediğinde, görsel okuryazarlık kavramının *yazarlık* becerisini sunmaktadır. Sunduğu sanatsal çalışmada, tasarım öğelerinin işlevini, çizginin karakter ve duygusal özellikleri düzleminde ilişkilendirip söyleme dönüştürebildiğinde *görsel okuma* becerisini sunmaktadır. Görsel dilin bilinmezlik alanını tanımlayan imgeler ancak; doğru yapılandırılmış bir Temel Tasarım öğretimiyle, görsel ifadesini bulmaktadır. Özde *Temel Tasarım öğretimi, görsel okuryazarlık tanımının tüm bileşenlerini içermektedir*: Görsel algı, görsel düşünce, görsel strateji, görsel hiyerarşi, görsel işlevsellik. Tasarım öğelerine dayalı olarak;

Gestalt yasaları, çizginin karakter ve duygusal özellikleri, geometrik biçimlerin karakter ve duygusal özellikleri, rengin karakter ve duygusal özellikleri, görsel kültür kavramlarıyla tamamlanmaktadır. *Çünkü sanatsal tasarımın öğeleri görsel dilin yapılandırılmasında tasarımın teorisiyle birlikte çalıştığında kompozisyona-bütüne- hizmet etmekte, diğer yandan tasarım tabanlı görsel okuryazarlığa hizmet etmektedir.*

Kaynakça

- Adıgüzel, A. (2011). "Bilgi Okuryazarlığı Ölçeğinin Geliştirilmesi" Dicle Üniversitesi. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 17. 15-28.
- Akkoyunlu, B. ve Kurbanoglu, S. (2003). Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlığı ve Bilgisayar Öz-yeterlik Algıları Üzerine Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* . 24. 1 - 10.
- Aksoy D, N. (2010). *Postmodern Sanat Eğitimi Kapsamında İlköğretim Görsel Sanatlar Eğitiminin Değerlendirilmesi ve Programın Yeniden Yapılandırılması için Öneriler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .
- Altun, A. (2009). Eğitim Bilim Açısından Seçmeli Medya Okuryazarlığı Dersi Programına Eleştirel Bir Yaklaşım. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Kırşehir.
- Çoloğlu, D ve Özalpman, D.Ö. (2009). "Türkiyede Medya Okuryazarlığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*. Temmuz 2009. 15. 195-212.
- Bangir, Alpan, G.(2008). Görsel Okuryazarlık ve Öğretim Teknolojisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2. 74-102.
- Barnard, M. (2002). *Sanat Tasarım ve Görsel Kültür*. Ankara: Ütopya Yayıncılık.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çam, B. (2006). *İlköğretim Öğrencilerinin Görsel Okuma Düzeyleri ile Okuduğunu Anlama Eleştirel Okuma ve Türkçe Dersi Akademik Başarıları Arasındaki İlişki*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çevrimiçi: <http://www.msgsu.edu.tr/msu/pages/161.aspx>. 06.02.2003.

- Çevrimiçi: http://www.yasar.edu.tr/news/iletisim_2tr_course_descriptions2.pdf. 08.10.2012.
- Dilmaç, O. V& Dilmaç, S. (2008). Görsel Sanatlar Eğitiminin Sorunlarına ilişkin Öğretmen Görüşleri. *3.Ulusal Sanat Eğitimi Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 851-862.
- Duncum, P. (2002). Visual Culture Art Education: Why, What and How. International. *Journal of Art & Design Education*, 21 (1), 14-23.
- Erkan,H. (1998). *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gençtürk, E. (2009).*İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Coğrafya Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürbüz, M. (2010). Türkiye’de Kitap Okuma Oranı Mutlaka Artırılmalıdır. *TC Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü Öğretmen Okulları 162 Yaşında*. 25-26. Afyonkarahisar: Atay Basımevi.
- IVLA- International Visual Literacy Association. “What is Visual Literacy?” *Web*: http://www.ivla.org/org_what_vis_lit.htm. Erişim Tarihi: 08.06.2011.
- Karatekin ,K.&Aksoy, B. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Okuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* . 7(1) p.1423-1438. Turkey.
- Lester, P. M. (2000). *Visual Communication Images with Messages*. 2nd Ed. Wadsworth.
- Mayer, R.E.,Steinhoff, K., Bower, G. & Mars, R.(1995). A generative theory of textbook design: Using annotated illustrations to foster meaningful learning of science Text. *Educational Technology Research & Development*, 143 (1) 31-43.
- MEB (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.(6. ve 7. Sınıflar). Ankara: T.C MEB Yayınları.
- MEB (2007). İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara: T.C MEB Talim Terbiye Kurulu, T.C Radyo Televizyon Üst Kurulu.
- Messarıs, P. (1994). *Visual Literacy; image. Mind&Reality*. I.Print, USA: Westview Press. Boulder, CO.

Oigara, J. (2006). *A Multi-Method Study of Background Experiences Influencing Levels of Geographic Literacy*. Ph.D. Thesis Binghamton University. USA. 19-21.

San,İ.(1985). *Sanat ve Eğitim*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Seylan, A. (2005). *Temel Tasarım*. Ankara: Baran Ofset.

Şenocak, E. (2012). *Çoklu Zeka Kuramı Tabanlı Görsel Sanatlar Eğitimi Dersine Yönelik Öğretmen Görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tavin, K. (2011). *Okulların Görsel Sanatlar Eğitimi Müfredat Programlarında Yeni Yaklaşımlar ve Uygulamalar*. ABD Ohio State Üniversitesi Eğitmeni. GÖRSED: Görsel Kültür Kuramı Çalıştayı. 07 - 09 Mart 2011. Ankara: TOBB Üniversitesi Konferans Salonu.

Türkoğlu, N. (2007). *Okuryazarlıktan Medya Okuryazarlığına Şifrelerin Ortaklığını Aramak. Medya Okuryazarlığı İçinde*. İstanbul: Kalemus Yayınları. 355-356.

Ülgen, G.(2001) *Kavram Geliştirme Kuramlar ve Uygulamalar*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Wileman, R.E. (1993). *Visual Communicating*. Eglewood Cliffs. NJ: *Educational Technology Publications*.

Yetişir, M.İ.(2011). <http://www.belgeler.com/blg/13ywilköğretim-fen-bilgisi-öğretmenliği-ve-sınıf-öğretmenliği-birinci-sınıfında-okuyan-öğretmen-adaylarının-fen-ve-teknoloji-okuryazarlık-düzeyleri-preservice-science-teachers-and-preservice-primary-school-teachers-level-of-science-and-technology-literacy>

Yüksel, R. (1998) *Güzel Sanatlar Fakültelerinde Verilen Temel Sanat Eğitimi Dersinin Mevcut Durumu ve Sorunları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeşil, E. (2012). Görüşme- Fatih İlkokulu Sınıf Öğretmeni Akdeniz/Mersin, 3Eylül 2012.

Yüksel, R. (2005). *Drama Destekli Öğretim Modelinin Plastik Sanatlar Temel Tasarım Edinimlerinin Transferine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Yüksel, R. (2008). Temel Tasarım Dersini Drama Tabanlı İşleyiş. *3.Ulusal Sanat Eğitimi Sempozyumu Bildiriler Kitapçığı*. 453-470.Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Yüksel Gemalmayan, R. (2012). Çocuğun İmgelemi ve Görsel Dilin Önemi. *3.Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyum Kitabı*. 537-544. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- YÖK. (2006). Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı 2006-2007 Eğitim-Öğretim Yılı Yenilen Resim-iş Öğretmenliği Lisans Programı Dersleri ve Tanımları Kitapçığı.